

РЕЛІГІЄЗНАВЧІ СТУДІЇ

DOI 10.33930/ed.2019.5007.23(5)-6
УДК 21

ФІЛОСОФСЬКО-ТЕОЛОГІЧНА МЕТОДОЛОГІЯ Д. Б. ХАРТА

PHILOSOPHICAL AND THEOLOGICAL METHODOLOGY OF D. B. HART

Г. В. Христокін

Актуальність теми дослідження. Богослов'я Девіда Бентлі Харта є помітним явищем сучасної православної теології. Цей американський богослов увійшов у когорту оригінальних християнських мислителів, які пропонують нові шляхи богословського розвитку, задають несподівані виміри для осмислення Бога, традиції, людини. Він вільно і майстерно веде діалог з усіма відомими філософами християнської традиції та її основними опонентами. Новизна і парадоксальна очевидність поглядів Харта робить його ідеї об'єктом зацікавленості для вивчення.

Постановка проблеми. Особливої і спеціальної уваги потребує вивчення теоретичних засад концепції Харта. Варто детально розглянути основні аспекти філософсько-теологічної методології Д. Харта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Твори Д. Харта вже ставали предметом аналізу в роботах В. Грицишина, С. Коначевої, Г. Христокіна, Ю. Чорноморця, В. Шаларя. На пострадянському просторі О. Давидов творчо розвиває методологію та ідеї Д. Харта. У вищезгаданих роботах аналізується теологічне новаторство Д. Харта, розробка ним постметафізичної православної теології доби постмодерну, демонструються нестандартні та оригінальні підходи і теологічні твердження цього мислителя.

Постановка завдання. В запропонованому дослідженні нам варто розглянути мислення Харта в контексті постмодерного дискурсу; проблематику взаємодії філософії та

Urgency of the research. David Bentley Hart's theology is a notable phenomenon in modern Orthodox theology. This American theologian has joined the cohort of original Christian thinkers who offer new ways of theological development, set unexpected dimensions for understanding God, tradition, human. He freely and skillfully conducts a dialogue with all known philosophers of the Christian tradition and its main opponents. The novelty and paradoxical clarity of Hart's views makes his ideas of interest for study.

Target setting. The study of the theoretical foundations of the Hart's concept needs the special attention. It is worth to consider in detail the main aspects of the philosophical and theological methodology of D. Hart.

Actual scientific researches and issues analysis. The works of D. Hart have already become the subject of analysis in the works of V. Hrytysyshyn, S. Konacheva, G. Khrystokin, Y. Chorno-morets, and V. Shalar. In the post-soviet space, O. Davydov creatively develops the methodology and ideas of D. Hart. The above works analyze the theological innovation of D. Hart, his development of post-metaphysical Orthodox theology of the postmodern era, demonstrate non-standard and original approaches and theological statements of this thinker.

The research objective. In the proposed study, we should consider Hart's thinking in the context of postmodern discourse; problems of interaction of philosophy and theology

теології у цього богослова; ідейні впливи та полемічний контекст його творчості; особливості спекулятивно-нарративної герменевтики текстів Д. Харта; історико-філософську специфіку його теології. Все це разом, дасть нам можливість осмислити засади філософсько-теологічної методології Д. Харта, що в свою чергу відкриє глибинні засади і перспективи розвитку сучасної православної теології.

Виклад основного матеріалу. Філософія для Харта, є продовженням теології в інший спосіб, це самозаперечення теології, яку здійснює європейська традиція, щоб віднайти себе. Вся філософія і вся її проблематика є пошуком вирішення богословських проблем. Для Харта, як і для Бальтазара, теологія є мисленням про буття та його властивості. Завдання мислителя полягає в створенні богословської мови, альтернативної до риторики постмодернізму. Богослов'я - це мова, що є і теорією і дискурсом. Богословські роздуми Харта поєднують герменевтику текстів з метафізичними рефлексіями сенсів, що осмислюють релігійний нарратив. Харт намагається подолати метафізику в теології, хоче мислити після метафізики, творити теологію після "після смерті Бога".

Висновки. В роботі розглянуто методологію пост-метафізичної теології Д. Харта. Автор прийшов до висновків, що Харт творчо переосмислює доробок постметафізичної філософії та християнської теології, які для нього нерозривні. Він створює теологічну мову альтернативну риторичі постмодернізму. Харт створює максимально відкриту, екуменічну теологію, подолання метафізичної парадигм якої, здійснюється через введення категорії краси. Його теоестетика будується на принципі аналогії, як основному методі пізнання Бога.

Ключові слова: теологія, філософія, методологія теології,

at this theologian; ideological influences and polemical context of his work; features of speculative-narrative hermeneutics of D. Hart's texts; historical and philosophical specifics of his theology. All this together will give us an opportunity to comprehend the principles of philosophical and theological methodology of D. Hart, which in turn will open the deep foundations and prospects for the development of modern Orthodox theology.

The statement of basic materials. Philosophy for Hart, is a continuation of theology in another way, it is a self-denial of theology, which is carried out by the European tradition to find itself. All philosophy and all its problems are a search for solutions to theological problems. For Hart, as for Balthazar, theology is thinking about being and its properties. The task of the thinker is to create a theological language, an alternative to the rhetoric of postmodernism. Theology is a language that is both a theory and a discourse. Hart's theological reflections combine the hermeneutics of texts with metaphysical reflections on meanings that make sense of a religious narrative. Hart tries to overcome metaphysics in theology, wants to think after metaphysics, to create theology after "after the death of God".

Conclusions. The methodology of D. Hart's post-metaphysical theology is considered in this work. The author came to the conclusion that Hart creatively rethinks the achievements of post-metaphysical philosophy and Christian theology, which are inseparable for him. He creates a theological language alternative to the rhetoric of postmodernism. Hart creates the most open, ecumenical theology, overcoming the metaphysical paradigm of which is carried out through the introduction of the category of beauty. His theoesthetics is based on the principle of analogy, as the main method of knowing God.

Keywords: theology, philosophy, methodology of theology, postmodern,

постмодерн, пост-метафізична | post-metaphysical theology, modern
теологія, сучасна православна | Orthodox theology.
теологія.

Актуальність теми дослідження. Богослов'я Девіда Бентлі Харта є надзвичайно помітним явищем на тлі сучасної православної теології. Цей американський богослов давно увійшов у когорту оригінальних християнських мислителів, які пропонують нові шляхи богословського розвитку, задають несподівані виміри для християнського осмислення Бога, традиції, людини. В кожній новій книзі Д. Харта робиться новий, часом несподіваний, крок у розробці самих гострих і актуальних проблем сучасного філософського дискурсу. Д. Харта неможливо однозначно віднести до ряду теологів чи філософів, до чітко визначених конфесійних мислителів, бо сам він такої межі не проводить, і позиціонує себе як відкритого, екуменічно налаштованого християнського мислителя, відкритого до полеміки з самими різними філософами і теологами домодерної, модерної так постмодерної доби. Він вільно і майстерно веде діалог, як з рівними, з усіма відомими філософами християнської традиції та її основними опонентами. Богослов не обмежує себе певною школою, не відносить себе до чіткого ряду апологетів християнського вчення, він мислить максимально глобально, відшуковуючи універсальні сенси божественного та людського буття. Новизна і парадоксальна очевидність поглядів Харта робить його ідеї об'єктом зацікавленості для вивчення.

Постановка проблеми. Богослов'я Девіда Харта можна віднести до християнської теології доби постмодерну, яка добре знає її виклики і постійно полемізує з постмодернізмом. Д. Харт приймає основні інтуїції постмодерну, мислить відштовхуючись від них, але й полемізує з ними. Ми виходимо з того, що теологія потребує методології, і цю методологію забезпечує їй філософія [13]. А це означає, що теологія Д. Харта має постмодерну методологію, розуміння якої робить можливим і розуміння ідей цього богослова. Для нас важливо зрозуміти, яким чином у Харта філософія виступає методологією його теології? Яка саме методологія є основою його теології?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Твори Д. Харта вже ставали предметом аналізу у вітчизняній літературі [2; 5; 8; 12; 14; 15; 16; 17]. Інтерес до ідей Харта не слабшає, після виходу його основної книги "Краса нескінченного" (2003) [10], і лише посилюється з виданням і перекладом його наступних, не менш актуальних і глибоких книг "Бог" (2013) [9] та "Усі будуть врятованими" (2019) [11]. На пострадянському просторі все більше з'являється прихильників та послідовників його ідей, які творчо розвивають методологію Д. Харта [3]. У вищезгаданих роботах демонструється теологічне новаторство Харта, в них відбувається не лише розробка постметафізичної православної теології доби постмодерну, але й нестандартні та оригінальні підходи і теологічні твердження [15].

Постановка завдання. Попри усі існуючі дослідження ідей Д. Харта, особливої і спеціальної уваги потребує вивчення теоретичних засад концепції Харта, варто більш акцентовано розглянути основні аспекти його філософсько-теологічної методології, на яку ми вже звертали увагу раніше [12]. В запропонованому дослідженні нам варто розглянути мислення Харта в контексті постмодерного дискурсу; проблематику

взаємодії філософії та теології у цього богослова; ідейні впливи та полемічний контекст його творчості; особливості спекулятивно-нарративної герменевтики текстів Д. Харта; історико-філософську специфіку його теології. Все це разом, дасть нам можливість осмислити засади філософсько-теологічної методології мислителя, що в свою чергу відкриє глибинні засади і перспективи розвитку сучасної православної теології.

Основний матеріал. Свою книжку “Краса нескінченого” автор свідомо присвячує “континентальній філософії в її найбільш “безбожних” формах” [10, с. 45]. Основне завдання, яке покладає на себе Харт, не просто критика “упереджень, мови чи рішень” [10, с. 45] сучасної філософії, але вирішення питання про взаємодію філософії та теології загалом, як важливої проблеми, відповідь на яку має запропонувати християнство. І Д. Харт дає свою цікаву версію такої відповіді. Для нього філософія і теологія не є чимось відокремленими та повністю автономними, навпаки, вони мисляться ним внутрішньо єдиними. Адже богослов’я завжди було невід’ємною частиною європейської традиції, саме воно, за Д. Хартом, і породило філософію. Остання – це у значній мірі “позашлюбне дитя богослов’я”, своєрідний різновид “секуляризованого богослов’я”. Вона народилася з своєрідного “краху мови віри”. І тому усі пошуки та заперечення цієї віри, обумовлені “внутрішньою боротьбою християнського Заходу із самим собою” [10, с. 46]. Тобто, філософія для Харта, є продовженням теології в інший спосіб, це самозаперечення теології, яку здійснює європейська традиція, щоб віднайти себе. Богословська проблематика буття та суцього, герменевтична інтерпретація текстів, проблема трансцендентного та імманентного, морального закону, трансценденталій, сенсу вічності та часу, долі та свободи, як невід’ємні вузли європейської культурної традиції, пронизують усю її історію аж до сучасності, і є варіаціями на богословську тему. Тому богослов’я несе ношу первородства, виступаючи кровно спорідненою з філософією. І справді, ніколи філософія не існувала у відриві від теології, починаючи з часів античності. Не можна не погодитися з Хартом, що вся філософія і вся її проблематика, від Фалеса і до Дерріди, є роздумами на богословські теми, і пошук вирішення богословських проблем. І навіть коли філософи критикували теологію, навіть коли вони створювали антирелігійні системи, вони продовжували богословські теми, перебуваючи у внутрішній дискусії з теологією. Тому філософія є різновидом теології, як і навпаки.

Подібне вчення про нерозривність філософії та теології, як і загалом власну теологію краси, Харт попередньо віднаходить у Г. У. фон Бальтазара, який покладає в основу своєї теоестетики єдність трансцендеталій, їх нерозривність, взаємопроникність і взаємообумовленість. Трансцендеталії істини, блага та краси виступають невід’ємними властивостями буття. Це створює онтологічне підґрунтя для будь яких роздумів про взаємини філософії та теології, що опираються на ці фундаментальні засади, без яких неможливе будь яке мислення про Бога, світ та людину. Для Бальтазара, філософія та теологія і є такими способами трансцендетального мислення, що покладає між ними нерозривну єдність. Саме тому Бальтазар виходить з принципової аксіоми: “без філософії немає богослов’я” [1, с. VII]. Тобто, будь яке мислення в

категоріях єдності буття, істини, краси та блага передбачає взаємну обумовленість і нерозривність філософії та теології. “Якщо богослов взагалі здатен бути серйозним, то він”, має бути також – “перш за все – філософом...”, - недвозначно зазначає католицький мислитель [1, с. VIII-IX]. Так як світ “як предмет пізнання завжди вже “включений” в цю надприродну сферу”, то і філософія, “проникаючи в цю надприродну “включеність” створеної природи, здатна виявити певні природні фундаментальні структури світу і пізнання”, тому філософія “цією включеністю ніяким чином не усувається... в своїй сутності”. Навпаки, чим ближче філософія “підходить до конкретного предмету і чим наполегливіше вимагає конкретних пізнавальних можливостей, тим більше, свідомо чи не свідомо, вона притягає до себе данні богослов’я” [1, с. XII]. Адже для Бальтазара, надприродне вкорінене в найпотаємніших структурах буття та мислення, тому “було б безглуздя намагатися усіма засобами виганяти з філософського надбання цей аромат надприродної істини; надприродне занадто сильно пронизує собою природу, щоб вона дозволила себе реконструювати в своєму чистому стані (*natura pura*)” [1, с. XII].

Бальтазар “не розділяє ні гайдеггерівське розрізнення онтологічної та онтичної науки, ні традиційне віднесення до сфери філософського інтересу чистої природи, яка осмислюється виключно за допомогою природного розуму, окремо від Одкровення” [5, с. 42]. Бальтазар, слід за представниками патристики, вважає, що не існує “чистої природності” розуму, яка б не була з початку осяяна світлом божественної слави, тому споглядання цього світла “входить у вихідний досвід філософа” [5, с. 42]. Саме тому, християнство, для Бальтазара, приймає ці богословські дані, які “міцно врастають в любу філософію” і визнають “незабутню присутність подібних теологуменів в середовищі конкретного філософського мислення” [1, с. XII-XIII]. Тому, богослов’я не передує і не завершує філософію, а скоріше “богослов’я і філософія поглиблюють один одного з середини” [1, с. 136]. Тобто, і філософ і теолог можуть мати єдиний базовий досвід “благодатного розуму”, який вкорінений в трансцендентальні структури буття і мислення, що стає основою для розвитку богословського і філософського дискурсу. І в подальшому кожен з них здійснює власну інтерпретацію цього досвіду, виходячи з базових засад відповідного дискурсу, з його принципів, внутрішньої логіки, категорій.

Для Харта, як і для Бальтазара, теологія є мисленням про буття та його властивості. Харт категорично відкидає вчення Гайдеггера про розрізнення філософії та теології як науки про буття та науки про суще. По Гайдеггеру теологія має обмежуватися простором віри, вона є тлумаченням екзистенційного переживання віри та Одкровення. Бог не є предметом теології, бо вона, по перше, не намагається мислити його, а мислить віру в нього. І, по друге, Бог не є буттям, але суцим. Для Гайдеггера мислити і вірити є протилежними формами, які не можуть бути об’єднаними чи узгодженими. Тому теологія - це самотлумачення віри, а не форма богопізнання. А так як Бог не є буттям, але суцим даним в одкровенні, то і теологія є мисленням про віру та релігійний досвід такого сущого. Отож, “неможливо побудувати християнську теорію буття чи продумати феномени одкровення з точки зору події. По Гайдеггеру,

теологія і філософія можуть здійснюватися по справжньому, лише усвідомлюючи свою різницю як науки про буття та про суще” [5, с. 45].

На нашу думку присутність філософії в теології – це присутність в ній певної метафізики, методології, категоріального апарату, тоді як присутність теології в філософії – це присутність в ній базового міфу, священного наративу, інтуїцій віри та надраціональних аксіом, які мають певну внутрішню логіку та з яких виводяться певна риторика та раціональність, які й стають основами метафізики та методології. Тут один дискурс є продовженням та основою іншого дискурсу. Бо мислення й раціональність передбачають ірраціональні підстави одкровенень, віри та інтуїцій, які, в свою чергу, мають в собі глибинну логіку, що розкривається в риторичі та метафізиці. Як можна провести межу між філософією та теологією, без їх руйнації чи штучного розмежування? Розрив філософії і теології і був штучним процесом, стався достатньо пізно і не без участі науки. Наука домінувала, не усвідомлюючи своїх генетичних засад, аж поки не стало зрозуміло, що вона має спільні з філософією та теологією витoki. В такому сенсі, якщо філософія є донькою і служницею теології, то наука є донькою філософії, і онукою теології. Повернути теологію – це дати можливість їй усвідомити себе в європейській культурі, віднайти себе. В такому сенсі уся археологія філософів модерну та постмодерну і є пошуком теології, її проблематики, є її перевідкриттям, відновленням та відродженням. Зробивши велике коло, відірвавши теологію від філософії, а потім і від науки, європейська культура знову прийшла до усвідомлення важливості теології, до розуміння актуальності міфу, наративу та одкровення для культури. Тим самим здійснивши “вічне повернення”, підтвердивши свою внутрішню ідентичність.

Повертаючись до проблеми методу Харта, варто зазначити, що своє завдання він позначає як “вироблення особливої риторичної мови та альтернативного способу адресації”, які б були не гарантовано адекватні, але “співзвучні і прийнятні євангельській суті християнської догми” [10, с. 47]. Тобто, завдання Харта полягає в створенні іншої богословської мови, граматики, альтернативної до постмодернізму риторики, яка б відкривала “більш повне бачення”, чия “внутрішня раціональність могла б бути доказом самої себе” [10, с. 47]. Ідеальний сенс богослов'я за Хартом, в його відповідності Логосу, як вищому сенсу буття, його блага та краси. Це нагадує нам античний та патристичний ідеал буття як єдності блага, істини та краси. Бо богослов'я покликане бути справжнім повідомленням про буття, воно говорить про мету до якої спрямовані мислення та будь який природний акт людини. Тобто, теологія не просто наратив (оповідь, історія), але вона має знаходити універсальну відповідність буття в досвіді та мові людини. Богослов'я знаходить свою повноту в завершенні розсудку спогляданням, це мова, що є і теорією, і дискурсом [10, с. 48]. Воно є раціональним у самому вищому сенсі – воно є знанням, що інтуїтивно бачить та інтелектуально розуміє вищу благість буття як істини і краси. Тобто, теологія в самій собі є мовою про Логос і логосом про буття, як красу та істину. “Богослов'я ... є по суті практикою внутрішнього свідчення і анамнезису, підкорення мови формі Христа, ялений в тексті Писання та в розгортанні Переказу, але також і те, що прагне знайти в цьому батьківщину природного світла” [10, с. 48]. Подібно до Бальтазара, для Харта Христос як Логос є “формою” (парадигмою, гештальтом) для мови

теології. Бо її покликання і сутність бути логосом, мовою – мисленням та світлом. Це зумовлює взірцеву форму теології, яка є вічним дискурсом Бога і грою Осіб, які вічно промовляють божественні слова (Логос), що звертаються до створеного у згоді з своїм вічним рухом, через посередництво Святого Духу, який відкриває усі слова Слову, яке обіймає усе створене [10, с. 48-49]. У Харта логос людини стає відображенням Логосу, його втіленням і продовженням. Це така собі вища спекулятивність і абсолютна метафізика, автором якої є божественне Слово.

В чому специфіка філософсько-теологічного стилю Д. Харта? Тут мова не лише про стиль його книги, але й про взірцевий стиль теології загалом. Це у вищому сенсі спекулятивний стиль, але підкорений нарративам віри та сповідання. Богослов'я має оминати наукоподібних спекуляцій в теології, всяких схематизмів та абстракцій, бо воно є герменевтикою, неможливою без метафізичної спекуляції. Тобто, богословські роздуми Харта поєднують герменевтику текстів з метафізичними рефлексіями сенсів. Він зазначає: “Я не довіряю надто абсолютному розрізненню між нарративом і метафізикою в богослов'ї” [10, с. 49]. Наратив має бути внутрішнім нервом і основою метафізики, бо метафізика є розгортанням історичного повідомлення. В самому широкому розумінні нарративу, метафізика нерозривна з оповіддю, міф з керигмою, Євангеліє з Символом віри [10, с. 49].

Такий інтегральний підхід, зокрема, дозволяє відкинути упередження про можливість побудови суто біблійної теології, або звинувачення в хронічному “еллінізмі” теології. Насправді, Біблія завжди була спекулятивною, а еллінізований юдаїзм озброїв Новий Завіт власною мовою. “Еллінізм є частиною біблійної тканини одкровення, і богослов'я неможливе без його особливої метафізики” [10, с. 49]. Сама “метафізичність”, зазначає Харт, “в доктринах, в теологуменах – виникає не просто як певний рефлексивний надлишок, віддалений від фігури Христа, але воно є неминучим розширенням сили Його особистості” [10, с. 49]. Це не втому сенсі, що Ісус був метафізиком чи проповідував метафізичні істини, мова про те, що “метафізичність” як здатність до мислення безмежного, є органічною природою Логосу, специфічною “формою Христа”, його внутрішньою раціональністю. Латентно вона присутня в біблійному нарративі, в християнській керигмі, а в догматиці вона лише помітно виявляє себе. Ця форма Христа “завжди відповідає богословським досягненням” [10, с. 50]. Тому філософський аналіз риторики Христа може запропонувати зустрічну риторику, яка може містити критичну рефлексію, але ніколи “не здатна бути адекватною своєму об'єкту” [10, с. 49]. Богословський аналіз тексту чи нарративу зустріне “фігуру Христа”, яка завжди буде повнішою і глибшою за будь яку критику чи аналіз. В такому випадку “Євангелія і викристалізовані з Євангелій метафізичні побудови гармонізують один з одним в умовах несхематизованої текстуальності, і порядок нарративної першості може бути визначений лише динамізмом, властивим традиції як цілому” [10, с. 49-50]. Але в центрі Традиції знаходиться Христос. І Він завжди попереду будь якого дискурсу, тексту чи нарративу. І якщо він Воскрес з мертвих, то “світло, що проливається Його образом на мову і мислення” завжди простягається далі будь яких інтерпретацій, що здійснюються мовою чи

мисленням. Бо це світло Краси, яке охоплює істину.

На фоні критики Ніцше, який прирівнював християнство до платонізму, Харт здійснює екскурс в історико-філософську специфіку теології. На його думку християнство радикально змінює мову платонізму, яку воно вимушено було використовувати в теології. Він розділяє між собою неоплатонічну морфологію буття та його базовий наратив, який протилежний християнському. “Християнська думка, в тій мірі в якій вона засвоїла неоплатонічну морфологію буття, трансформувала його (платонізм) у відповідності до свого власного наративу”, тому від платонізму залишилися “дивний набір понять і термінів, які були інтегровані у більш широку систем осмислення” [10, с. 157]. Різниця наративів полягала в різниці онтологій та епістемологій, відмінному баченні аналогій буття та природи істини. Зокрема, буття з християнської позиції є “аналогічним виразом нескінченої Трійці, воно відповідає своєму джерелу... через свій власний рух диференціального надлишку, як виразна риторика нескінчено чутливого та диференціюючого Бога” [10, с. 159-160]. Якщо в платонізмі панував наратив субстанціальної еманациї, що викликав субстанційну аналогію між світом та Богом, яка виставляла буття як тотальну ієрархію відпадиння від Єдиного, то в християнстві, натомість, є наратив трансцендентної аналогії, коли Бог як “виключно трансцендентна і абсолютно безпосередня актуальність існування будь якого буття”, ставав Трійцею, вічним колоподібним виступом осіб у їх тотожності [10, с. 157], що в божественній грі випромінюють красу, благо та істину. Так само, християнська істина “більш універсальна, ніж “істина” платонізму; християнський Логос варто розуміти як такий, що містить в собі усе створене та всю історію”, а це означає, що “світ міститься буттям Бога і тому може бути пізнаним в різних перспективах”. А так як абсолютна істина – це сам Бог, який трансцендентний світу і в якому буття та нескінченість співпадають, тому Бога “зовсім неможливо вловити” через різні бачення, яким “апофатично відмовлено в останньому володінні божественним” [10, с. 159].

Зрештою, на відміну від Бальтазара, який не соромився метафізики, розуміючи, що теологія не може не бути нею, Харт в “Красі нескінченого” намагається подолати метафізику в теології, намагається мислити після метафізики, творити теологію “після смерті Бога”. І тому, якщо Бальтазар розвиває свій варіант трансцендентальної філософії-теології, то Харт близький багатьом інтенціям постмодерної філософії, яка проголошує тріумф риторики над діалектикою та метафізикою. “Теологія в його розумінні не може зводитися до раціональних спекуляцій і спроб побудувати всезагальний метанаратив” [5, с. 43]. Об’явлене філософами пізнього модерну та постмодерну подолання метафізики, на думку Харта, стало новою метафізикою – секуляризованою теологією, яка замість стати фундаментальною онтологією, стала метафізикою онтичного. Тут головними оппонентами Харта стають Ніцше та Гайдеггер, як модерністи, що заклали підвалини постмодерного мислення.

Про те, повністю відмовитися від метафізики Харту не вдається. Про те, як можливо мислити Бога метафізично в постметафізичну добу, теолог говорить в іншій своїй книзі “Бог” [9]. Тут Харт наслідує прийнятту некласичною філософією тезу, відповідно до якої “Бог розкривається в елементарному логічному розрізненні Буття від сущого” [17]. Бог не є

нічим з суцього, він не явище і не причина суцього, він не окрема реальність чи її властивість. Бог це Буття, умова всякого суцього. Будь яке суцце, за Хартом, контингентне, обумовлене чимось іншим. Воно саме зумовлене і зумовлює інше існування. Але умовою суцього є буття, Бог і є буттям, що спричинює всяке існування. Не втому сенсі, що Бог володіє буттям, він є самим буттям – умовою, причиною, основою всякого існування. І це контингентне існування отримує своє пояснення й розуміння, якщо існує абсолютне – умова пізнання та істини. “Не можна перейти від контингентності до істинності, раціональності, обґрунтованості без допущення абсолюту. Якщо ви обираєте існування, лише та виключно контингентну реальність, ви втрачаєте раціональність та істинність” [17; 9]. Тим самим, Харт відроджує метафізику в доказах Бога. Богослов використовує аргументи теїзму, коли говорить про Бога, засобами трансцендентальної метафізики. Подібно Бальтазару, мислити Бога як буття можна трансценденталіями – “найбільш загальними визначеннями суцього, що виводять розум до джерела суцього: Буття, Єдності, Істини, Добра, Краси” [17]. Насправді, мислити Бога можливо лише таким чином, коли трансценденталії вказують на Бога, як причину буття світу, краси світу, істини світу та добра. Але єдність трансценденталій полягає в самосвідомості. Безпосередній досвід єдності самосвідомості, досвід раціонального осягнення реальності, досвід бажання та досвід переживання, є основами трансцендентального мислення. “Будь який акт мислення передбачає горизонт Істини, кожний акт бажання – горизонт Блага, кожний акт етичного вибору – горизонт Добра, кожний акт захоплення – горизонт Краси” [17]. І всі вони разом свідчать про Бога, який є Буттям, Благом, Красою, Істиною.

Але повернемося до “Краси нескінченого”. Ключовою категорією в осмисленні Бога тут є краса. Подібно Бальтазару, Харт бачить вихід теології з кризи трансценденталізму та іманентизму через побудову теоестетики. Побудова такої теології є реальним новаторством в православному дискурсі модерної та постмодерної доби. Принаймні ми не бачимо таких спроб в представників неопатристики, які мислили в контексті домодерних та модерних парадигм. Бога вони сприймають як вище абсолютне буття і благо, його причину й вищого суб’єкта влади та справедливості. Важливою залишалася актуалізація Бога як Любові, що проявляється через взаємини Трьох... Але Бог як краса і вияв Слави Божої найбільш актуалізовано у мислителів постнеопатристики Д. Харта та Й. Манузакіса, завдяки використанню феноменологічної методології [6].

Таким чином, мислення Харта обертається по колу – він намагається відійти від метафізики, і знову повертається до неї. Постмодерне і постметафізичне мислення виводить Харта до класичної метафізики трансценденталій, а від неї до метафізики самосвідомості суб’єкта, щоб знову намагатися її подолати через Красу і Любов. Це коло і цей рух неможливо зупинити, бо це рух мислення до Бога.

Висновки та перспективи дослідження. В роботі розглянуто методологію постметафізичної теології Д. Харта. Автор прийшов до висновків, що богослов творчо переосмислює доробок постметафізичної філософії та християнської теології, які для нього нерозривні. Він створює теологічну мову альтернативну риторичі постмодернізму. Д. Харт створює максимально відкриту, екуменічну теологію, подолання метафізичної

парадигм якої, здійснюється ним через введення категорії краси як слави Божої. Його теоестетика будується на принципі аналогії, як основному методі пізнання Бога. Але такий риторичний дискурс Харт утримує лише в дискусії з постмодерними філософами від Ніцше і Гайдеггера до Деріди. Але коли Харт виступає проти “нового атеїзму”, він повертається до метафізики теїзму в її трансцендентальній формі. Все це свідчить про складну і багатоаспектну методологію Д. Харта, який в своїй творах грає на різних інструментах мови та мислення, щоб довести очевидну для нього інтенцію Бога. І первинність цієї інтенції вже не є частиною методології.

Список використаних джерел:

1. Бальтазар, ГУ фон, 2013. ‘Теологика. I. Истина мира’, перевод з нем. А. Лукьянова, Москва: ББИ, 301 с.
2. Грицишин, В 2017. ‘Православна думка доби постмодерну: філософсько-релігієзнавчий аналіз’. Дисертація кандидата наук, 09.00.11 – релігієзнавство, *М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова*, Київ, 180 с.
3. Давыдов, О 2020. ‘Откровение Любви: тринитарная истина бытия’, Москва: ББИ, 658 с.
4. Иннердал, Г 2013. ‘Прекрасная логика. Некоторые аспекты мыслей Ганса Урса фон Бальтазара о взаимопроникновении (перихоресисе) трансцендеталий’, в *Богословие красоты: сборник под ред. М Толстолуженко*, Москва: ББИ, с. 127-146.
5. Коначева, С 2019. ‘Бог после Бога: пути постметафизического мышления’, Москва: РГГУ, 242 с.
6. Мануссакис, И 2014. Бог после метафизики. Богословская эстетика, Киев: *Дух і Літера*, 416 с.
7. Нобл, И, Бауерова, К, Нобл, Т & Парушев, П 2019. ‘Голоса православного богословия на Западе в XX веке’, *пер. с чеш.*, Москва: ББИ, 320 с.
8. Овчаренко, АВ 2018. ‘Красота после эстетики: Становление новой богословской категории’, *Вестник ПСТГУ, Серия I: Богословие, Философия, Религиоведение*, Вып. 75, с. 48-64.
9. Харт, Д 2019. ‘Бог. Новые ответы у границ разума: современная наука, философия, религия, психология о божественном’, *пер. с англ. АВ Лукьянова*, Москва: Эксмо, 368 с.
10. Харт, Д 2010. ‘Красота Бесконечного: эстетика христианской истины’, *пер. с англ. А. Лукьянова*, Москва: ББИ, 673 с.
11. Харт, Д 2020. ‘Все будут спасены. Рай, Ад и Всеобщее Спасение’, Синописис, *пер. с англ. для ESXATOS*, 214 с.
12. Христокін, Г 2019. ‘Методологія православної теології’, Київ: *Фоліант*, 501 с.
13. Христокін, Г 2016. ‘Філософія як методологічна основа теології’, *Актуальні проблеми філософії та соціології. Науково-практичний журнал*, Випуск № 13, с. 81-85.
14. Черноморец, Е 2014. ‘Антиметафизический поворот в современной православной теологии и религиозной философии’. Доступно: <<https://www.religion.in.ua/main/27336-antimetafizicheskij-povorot-v-sovremennoj-pravoslavnoj-teologii-i-religioznoj-filosofii.html>> [Дата звернення 23 травень 2020].
15. Черноморець, Ю 2013. ‘Православна теологія на шляху до нової парадигми’, *Філософська думка – Sententiae, Спецвипуск*, № 3, с. 74-88.
16. Черноморец, ЮП 2011. ‘Православная теология Девида Бэнтли Харта – новое начало в эпоху постмодерна’. Доступно:

<https://risu.org.ua/article_print.php?id=44359&name=contemporary&_lang>
[Дата звернення 23 травень 2020].

17. Шалларь, В. 'Церковь создается нами Бытие и техника, 1: "Бог" Дэвида Харта', *Живое Предание*. Доступно: <https://blog.predanie.ru/article/bytie-i-tehnika-1-bog-devida-harta/?fbclid=IwAR2HMuIlcSTGw-lxTCZJqKxd-csSRc3_NemeO-eGkDyHGmxicbbrillqyHg> [Дата звернення 23 травень 2020].

References:

1. Baltazar, GU fon, 2013. 'Teologika. I. Istina mira (Theology. I. The Truth of the World's)', *perevod z nem. A. Lukyanova*, Moskva: BBI, 301 s.
2. Gricishin, V 2017. 'Pravoslavna dumka dobi postmodernu: filosofsko-religiyeznavchij analiz (Orthodox Thought of the Postmodern Age: Philosophical and Religious Analysis)'. Disertaciya kandidata nauk, 09.00.11 – religiyeznavstvo, *M-vo osviti i nauki Ukrayini, Nac. ped. un-t im. M. P. Dragomanova*, Kiyiv, 180 s.
3. Davydov, O 2020. 'Otkrovenie Lyubvi: trinitarnaya istina bytiya (The Revelation of Love: Trinitarian Truth of Being)', Moskva: BBI, 658 s.
4. Innerdal, G 2013. 'Prekrasnaya logika. Nekotorye aspekty myslej Gansa Ursa fon Baltazara o vzaimoproniknovenii (perihoresise) transcendetaliy (Fine logic. Some Aspects of Hans Urs von Balthazar's Thoughts on the Interpenetration (Perichoresis) of Transcendentals)', *v Bogoslovie krasoty: sbornik pod red. M Tolstoluzhenko*, Moskva: BBI, s. 127-146.
5. Konacheva, S 2019. 'Bog posle Boga: puti postmetafizicheskogo myshleniya (God After God: Ways of Post-Metaphysical Thinking)', Moskva: RGGU, 242 s.
6. Manussakis, I 2014. Bog posle metafiziki. Bogoslovskaya estetika (God after Metaphysics. Theological Aesthetics), Kiev: *Duh i Litera*, 416 s.
7. Nobl, I, Bauerova, K, Nobl, T & Parushev, P 2019. 'Golosa pravoslavnogo bogosloviya na Zapade v XX veke (Voices of Orthodox Theology in the West in the 20th Century)', *per. s chesh.*, Moskva: BBI, 320 s.
8. Ovcharenko, AV 2018. 'Krasota posle estetiki: Stanovlenie novoj bogoslovskoj kategorii (Beauty after Aesthetics: The Formation of a New Theological Category)', *Vestnik PSTGU, Seriya I: Bogoslovie, Filosofiya, Religiovedenie*, Vyp. 75, s. 48-64.
9. Hart, D 2019. 'Bog. Novye otvety u granic razuma: sovremennaya nauka, filosofiya, religiya, psihologiya o bozhestvennom (God. New answers at the Borders of the Mind: Modern Science, Philosophy, Religion, Psychology of the Divine)', *per. s angl. AV Lukyanova*, Moskva: *Eksmo*, 368 s.
10. Hart, D 2010. 'Krasota Beskonechnogo: estetika hristianskoj istiny (The Beauty of the Infinite: Aesthetics of Christian Truth)', *per. s angl. A. Lukyanova*, Moskva: BBI, 673 s.
11. Hart, D 2020. 'Vse budut spaseny. Raj, Ad i Vseobshee Spasenie (Everyone will be saved. Paradise, Hell and Universal Salvation)', *Sinopsis, per. s angl. dlya ESXATOS*, 214 s.
12. Hristokin, G 2019. 'Metodologiya pravoslavnoyi teologii (Methodology of Orthodox Theology)', Kiyiv: *Foliant*, 501 s.
13. Hristokin, G 2016. 'Filosofiya yak metodologichna osnova teologii (Philosophy as a Methodological Basis of Theology)', *Aktualni problemi filosofiyi ta sociologiyi. Naukovo-praktichnij zhurnal, Vipusk № 13*, s. 81-85.
14. Chernomorec, E 2014. 'Antimetafizicheskij povorot v sovremennoj pravoslavnoj teologii i religioznoj filosofii (Anti-metaphysical Turn in Modern Orthodox Theology and Religious Philosophy)'. Dostupno: <<https://www.religion.in.ua/main/27336-antimetafizicheskij-povorot-v-sovremennoj-pravoslavnoj-teologii-i-religioznoj-filosofii.html>> [Data zvernennya 23 traven 2020].
15. Chornomorec, Yu 2013. 'Pravoslavna teologiya na shlyahu do novoyi paradigmi ('Orthodox theology on the way to a new paradigm)', *Filosofska dumka–Sententiae*,

- Specvipusk*, № 3, s. 74-88.
16. Chernomores, YuP 2011. 'Pravoslavnaya teologiya Devida Bentli Harta – novoe nachalo v epohu postmoderna (Orthodox Theology of David Bantley Hart - a New Beginning in the Postmodern Era)'. Dostupno: <https://risu.org.ua/article_print.php?id=44359&name=contemporary&_lang> [Data zvernennya 23 traven 2020].
 17. Shallar, V. 'Cerkov sozidaetsya nami Bytie i tehnika, 1: "Bog" Devida Harta (The Church is built by us Genesis and Technique, 1: "God" by David Hart)', Zhivoe Predanie. Dostupno: <https://blog.predanie.ru/article/bytie-i-tehnika-1-bog-devida-harta/?fbclid=IwAR2HMuIlcSTGw-lxTCZJqKxd-csSRc3_NemeO-eGkDyHGmxicbbrillIqyHg> [Data zvernennya 23 traven 2020].

DOI 10.33930/ed.2019.5007.23(5)-7

УДК 261

**ТЕОРІЇ ПРО МІСІЙНЕ ПОКЛИКАННЯ БОГОСЛОВСЬКОЇ
ОСВІТИ У ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОТЕСТАНТИЗМІ**

*THEORIES OF THE MISSIONARY VOCATION OF THEOLOGICAL
EDUCATION IN POST-SOVIET PROTESTANTISM*

В. С. Синій

Актуальність теми дослідження. Українське пострадянське протестантське богослов'я стала джерелом прогресивних дискусій про стан і перспективи духовної освіти. По-перше, численні зміни в формальній стороні освіти швидко виявили наявність світоглядних проблем. По-друге, поява дискусій про сенс богословської освіти швидко привела до зміни уявлень про освіту, виховання, місію, церкву, семінарію і християнських університет. Радикальність світоглядних змін потребує системного аналізу процесів появи та розвитку теорій про місійне покликання богословської освіти у пострадянському протестантизмі.

Постановка проблеми. Виділення місійного покликання як основного завдання для всіх християн радикально трансформувало уявлення про завдання та перспективи духовної освіти. Бачення церкви не як ієрархічної структури і не як духовної реальності, що виявляється у цілком автономних громадах, а як мережі спілкування та союзу спільнот

Urgency of the research. Ukrainian post-soviet Protestant theology has become a source of progressive discussions about the state and prospects of religious education. Firstly, numerous changes in the formal side of education quickly revealed worldview problems. Secondly, the emergence of discussions about the meaning of theological education quickly led to a change in an insight into of education, upbringing, mission, church, seminary, and Christian universities. Radical worldview changes require a systematic analysis of the processes of emergence and development of theories about the missionary vocation of theological education in post-soviet Protestantism.

Target setting. Highlighting the missionary vocation as the main task for all Christians has radically transformed the idea of the tasks and prospects of spiritual education. The vision of the church not as a hierarchical structure and not as a spiritual reality, which is manifested in fully autonomous communities, but as a network of communication and union